

5. Michael E. Porter, Jeffrey D. Sachs, and Andrew M. Warner. Executive Summary: Current Competitiveness and Growth Competitiveness, in The Global Competitiveness Report 2000 (Oxford: Oxford University Press, 2000), p. 14.

6. Глобалізація, конкурентоспроможність й економічна безпека: проблеми взаємодії та взаємозв'язку / Степаненко А.В. Продуктивні сили України. – 2007 – № 1(002) – С. 71 – 84.

7. Базилук Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення / Базилук Я.Б. – К. : НІСД, 2002. – 186 с.

8. Rapkin P., Strand. International Competitiveness a Meaningful Concept? In C. Roe Goddard, John T. Passesmith and John G. Conklin, eds. International Political Economy: State Market relations in the changing Global Order Boulder; Lynne Rienner, 1996. — p. 118.

9. Економічна енциклопедія. Т. 2 / [редкол. : С.В. Мочерний]. — К. : Академія, 2000. — 814 с.

10. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / [за ред. Б.Є. Кваснюка]. — К. : ІЕП, 2003. — 97 с.

11. Інноваційна стратегія українських реформ [Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Семиноженко В.]. — К. : Знання України, 2002. — 109 с.

12. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини / Філіпенко А.С. — К. : Либідь, 1992. — 72 с.

Надійшла 08.06.2009

УДК 339.56

О. В. ХИТРА, О. М. КОЗИК, І. Г. КЛИМЧУК

Хмельницький національний університет

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Проаналізовано зміни у структурі зовнішньоторгових потоків України під впливом кризових явищ у світовій економіці. Визначено стратегічні напрямки удосконалення зовнішньоторгової політики.

It is analysed change in the structure of foreign trade streams of Ukraine under act of the crisis phenomena in a world economy. Certainly strategic directions of improvement of foreign trade policy.

Ключові слова: структура зовнішньоторгових потоків України, зовнішньоторгова політика.

Постановка проблеми. Міжнародна торгівля посідає особливе місце в складній системі виробничо-господарських зв'язків. В сучасних умовах головною формою міжнародних економічних відносин є зарубіжне інвестування, тому міжнародна торгівля за своїми масштабами й функціями в загальному комплексі міжнародних економічних відносин зберігає винятково важливе значення. Вона опосередковує практично всі види міжнародного співробітництва, включаючи спільну виробничу діяльність різнонаціональних суб'єктів, міжнародний трансфер технологій тощо. Економічний успіх будь-якої країни світу базується саме на зовнішній торгівлі. Ще жодній країні не вдалося створити ефективну і незалежну від будь-яких інших держав економіку, ізолювавши її від світової економічної системи та процесів глобалізації. Зважаючи на важливість ролі та значення міжнародної торгівлі в умовах глобалізації, актуальним є дослідження теоретичних засад формування ефективної системи міжнародної торгівлі послугами і товарами в умовах світової фінансової кризи та тотального скорочення обсягів виробництва підприємствами промисловості.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню питань розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації присвячено чимало праць зарубіжних і вітчизняних вчених. Вперше основи міжнародної торгівлі були закладені ще меркантилістами у Західній Європі в XV ст. Вони вважали, що багатство країни вимірюється кількістю золота та срібла, якою вона володіє. Тобто вивчення основних аспектів міжнародної торгівлі має чималі наукові традиції, адже питання нагромадження капіталу турбували економістів у різні епохи.

Зміст категорії “міжнародна торгівля” досліджується багатьма сучасними науковцями. Зокрема, М. Гольцберг та А. Воронова досліджують загальні принципи здійснення міжнародної торгівлі [1]; В. Козик і Л. Панкова розглядають особливості торгівлі товарами і послугами в умовах міжнародного поділу праці [2]; О. Білорус та В. Власов розглядають особливості розвитку міжнародної торгівлі в умовах трансформаційних процесів [3]; Д. Рябкова аналізує шляхи виходу країн із світової кризи в умовах зростання потоків міжнародної торгівлі [6].

Однак, незважаючи на активні наукові пошуки і певні здобутки у цьому напрямку, все ще існує досить широкий комплекс проблем, пов'язаних з дослідженням аспектів зовнішньої торгівлі України в умовах економічної кризи.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення основних тенденцій та оцінка перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Світовий ринок товарів і послуг являє собою обмін між країнами.

Поряд із світовими товарними ринками він є невід'ємною частиною міжнародних економічних відносин. Отже, міжнародна торгівля – це торгівля між країнами, яка складається із ввезення (імпорту) та вивезення (експорту) товарів і послуг. Міжнародна торгівля являє собою обмін товарами і послугами і є не тільки зовнішньою ознакою існування світового ринку, а й матеріальною основою міжнародних економічних відносин, що забезпечує зростаючу інтеграцію світового господарства. Вона сприяє взаємозв'язку між товаровиробниками і споживачами різних країн, який виникає на основі розвитку міжнародного поділу праці [1, с. 372].

Міжнародна торгівля на сучасному етапі перетворилась у важливу сферу економіки будь-якої країни, зростає її вплив на світовий економічний розвиток. Незважаючи на загальну тенденцію до зростання, міжнародна торгівля зазнає значних коливань, що зумовлено економічними, енергетичними кризами, нестачею сировини та іншими проблемами. У загальному вигляді міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і в такий спосіб збільшувати загальний обсяг виробництва. Суверенні держави, як і окремі особи і регіони країни, можуть вигравати за рахунок спеціалізації на výroбах та послугах, які країни мають можливість виробляти самостійно з найбільшою ефективністю. Різниця між товарами і послугами полягає в тому, яким чином уряд надає захист власному виробнику. Надання послуг є найбільш динамічною статтею зовнішньої торгівлі. Дедалі більше видів послуг стають ринковим товаром і реєструються на рахунках поточних операцій платіжного балансу країн [2, с. 251].

Сьогодні в міжнародному товаристві суттєво скорочується питома вага сировини і різко підвищується частка готових виробів. В таких країнах, як Німеччина та Японія, частка готової продукції в експорті становить близько 90 %. Але в багатьох країнах, що розвиваються, та в країнах Східної Європи значну частину в експорті становлять продовольчі та сільськогосподарські продукти, сировина, паливо. Високими темпами зростає міжнародна торгівля машинами і обладнанням, продукцією електротехнічної промисловості. В сучасному експорті дедалі більшого значення набуває наукоємна продукція. Це спричинює розширення торгівлі послугами, яка стимулює міжнародну торгівлю товарами. Характерною рисою сучасного етапу є збільшення частки торгівлі індустріальних країн між собою, на неї припадає понад 70 % всієї світової торгівлі [3].

Однак, ринок послуг розвивається не тільки в країнах ЄС, Північної Америки і Японії, а й в країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою. Зростання ринку обумовлено бурхливим розвитком НТП, процесів інтеграції та глобалізації. Тобто на сьогодні спостерігаються такі основні тенденції міжнародної торгівлі:

- 1) панівні позиції в світовій торгівлі займають розвинуті країни, на частку яких припадає 2/3 обсягу експорту та імпорту, найбільшими з яких є Німеччина, США, Японія, Франція, Великобританія, Італія, Канада та Нідерланди;
- 2) скорочується питома вага сировини і підвищується частка готових виробів, головним чином торгівля машинами, обладнанням, продукцією електротехнічної промисловості;
- 3) все більшого значення набуває наукоємна продукція, що спричинило розширення торгівлі послугами;
- 4) спостерігається збільшення частки торгівлі індустріальних країн між собою.

Відповідно, збільшення частки готових виробів та розширення торгівлі послугами зумовили зростання зовнішньоторговельного обороту Україні з іншими країнами (рис. 1 та рис. 2).

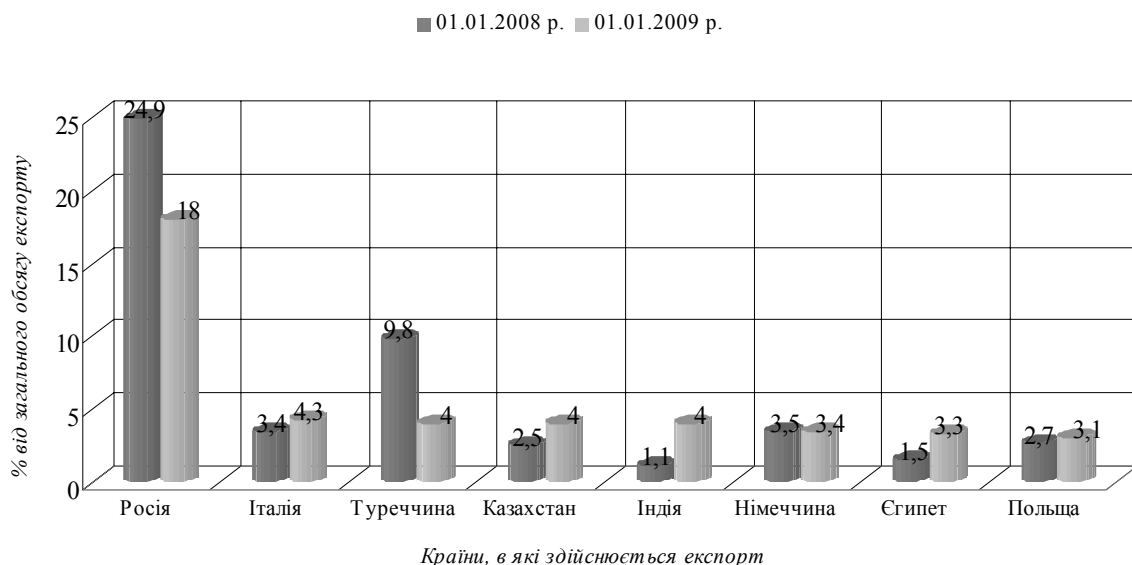

Рис. 1. Географічна структура експорту товарів з України [4]

Як видно з рис. 1, протягом 2008 року відбулося зменшення обсягів експорту до Російської Федерації і Туреччини. А з такими країнами, як Індія та Єгипет, обсяги зовнішньої торгівлі зросли. Однак, часткове збільшення експортних поставок до ряду країн було нейтралізоване зменшенням ринків збуту в Російській Федерації і Туреччині. Така ситуація була зумовлена небажанням вітчизняних товаровиробників модифікувати свою продукцію відповідно до вимог зарубіжних країн та нездатністю активно використовувати ліцензійні угоди або угоди про створення спільних підприємств.

На рис. 2 представлені обсяги імпорту в Україну. У 2008 р. відбулось зменшення обсягів імпорту з Російської Федерації. З такими країнами, як Казахстан і Узбекистан, обсяги імпорту зросли. Також вдвічі зросла частка імпорту з США. Незважаючи на вигоди від зростання обсягів імпорту, з іноземними постачальниками пов'язані і певні труднощі: вибір за кордоном місця розташування постачальника з належною репутацією; витрати на оформлення додаткової документації, необхідної для митного очищення; правові проблеми тощо.

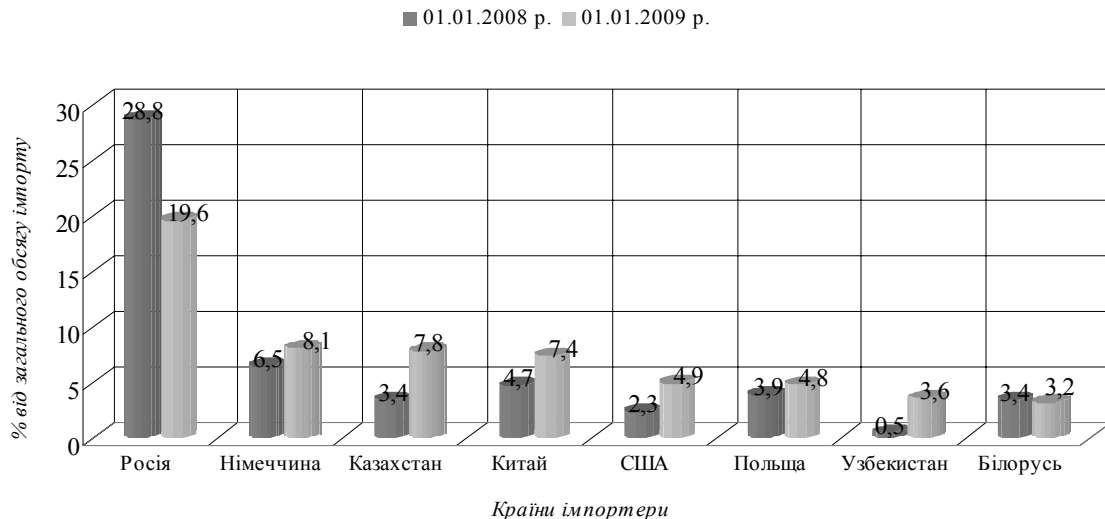

Рис. 2. Географічна структура імпорту товарів в Україну [4]

Однак, зважаючи на динаміку, що склалась у зовнішній торгівлі України, важливим кроком на шляху визнання України розвиненими країнами на світовому ринку має стати вступ до ЄС та створення зони вільної торгівлі. Тому розглядати положення щодо зони вільної торгівлі (ЗВТ) треба у тісному зв'язку з положеннями майбутньої Угоди про асоціацію Україна-ЄС, яка передбачатиме поступову інтеграцію України до спільного ринку Європейського Союзу. Український бізнес не отримає переваг від відкриття ринку ЄС, якщо він не буде достатньо реформований. Тому йому потрібно використати положення ЗВТ для стимулювання внутрішніх реформ, покращення регуляторного середовища, закладення основи для сталого соціально-економічного зростання. Таким чином, Україна орієнтує свою зовнішньоторговельну політику на сучасні тенденції міжнародної світової торгівлі.

При цьому запорукою вступу до зони вільної торгівлі для України є розвиток пріоритетних галузей промисловості:

1. **Металургійна промисловість.** Тут необхідно знайти баланс між зняттям обмежень на експорт української сировини, інтеграцією України до промислового ланцюга ЄС з продукції із більшою доданою вартістю й стимулюванням розвитку внутрішнього українського ринку металопродукції.

2. **Хімічна промисловість,** частка якої у торгівлі з ЄС сягає 10 %. Значні кроки мають бути зроблені українською стороною для роботи в умовах законодавства "REACH" (реєстрація, оцінка, авторизація й обмеження хімічних речовин), у тому числі, можлива поступова адаптація положень цього законодавства в Україні.

3. **Сільське господарство,** доступ продукції тваринного походження. Тобто без проведення внутрішніх реформ, забезпечення стандартів якості продукції навіть скасування імпортних мит не відкриє для української продукції ринку ЄС.

4. **Фінансові й банківські послуги, інвестиції, заснування компаній.** Положення ЗВТ, ми вважаємо, мають сприяти відкриттю доступу для українських банківських й фінансових установ до ринків держав-членів ЄС.

5. **Проблеми переміщення робочої сили.** Візовий режим залишається важливим питанням, особливо у сфері надання послуг (міжнародні транспортні перевезення), зміцнення бізнес-контактів й поглиблення торгівлі на рівні малого й середнього бізнесу.

Враховуючи пріоритетні галузі промисловості, важливим напрямом розвитку більшості галузей виробничої сфери є питання співробітництва у сфері енергетики. Питання транзиту газу й створення

ефективного енергетичного ринку важливе не тільки для ЄС з точки зору його енергетичної безпеки, але й для України, зважаючи на значну енергозалежність, особливо у хімічній й металургійній галузях, на які припадає біля 40 % товарообігу й, одночасно, ВВП України. Необхідно створити платформу для моніторингу поточної ситуації задля запобігання повторення ситуації в грудні 2008 р., і запросити до її складу поряд з Україною та Росією представників ЄС. Наші партнери з ЄС отримують більші переваги від винесення виробництва до України, розширення ринку збуту продукції за рахунок України, збільшення конкурентоспроможності через включення України до промислового ланцюга ЄС [5].

Однак, стан міжнародної торгівлі між країнами почав різко погіршуватися, і досяг майже критичного рівня. Щоб поліпшити ситуацію, лідери G20 (великої двадцятки) нададуть грошові кошти обсягом у 250 млрд дол. рівними частинами протягом 2011-2012 років. Частину цих коштів нададуть міжнародні фінансові організації і регіональні банки розвитку, вони ж будуть займатися і їхнім розподілом. У Лондоні Група Всесвітнього банку 2 квітня 2009 року оголосила про ініціативу підтримки торгівлі в країнах, що розвиваються. У зв'язку з цим Міжнародна фінансова корпорація (IFC) створила нову програму щодо підтримки ліквідності в міжнародній торгівлі (The Global Trade Liquidity Program – GTLP). Стартуючи вже в травні 2009 року, ця програма повинна буде забезпечити фінансову підтримку міжнародної торгівлі в обсязі 50 млрд дол. Іншу частину коштів нададуть самі держави – розвинені і ті, що розвиваються. Проте аналітики критично ставляться до цих починань, адже на тлі світового обсягу зовнішньої торгівлі (14 трлн дол.) фінансування в розмірі 250 млрд дол. суттєво не поліпшить ситуацію. Але таким країнам як Україна ця схема дозволить покращити ситуацію з фінансуванням експортно-імпорتنих операцій. Україна може одержати доступ до торговельного фінансування від G20, щоб частково компенсувати припинення або обмеження в доступі до нього з боку комерційних банків. Тобто прийняті на сьогодні програми з фінансування торгівлі стануть для країни можливістю відновити зростання експорту і, відповідно, економіки [6].

Виходячи із ситуації, що склалася, основними напрямками стратегічної політики України щодо інтеграції до світового ринку і удосконалення зовнішньоторговельної діяльності потрібно вважати:

- 1) поєднання структурної перебудови економіки з орієнтацією на активний експорт;
- 2) створення експортного потенціалу країни із значною питомою вагою у його структурі виробів машинобудування та послуг;
- 3) скорочення імпорту товарів другорядного значення, раціональне використання імпорту товарів, які мають важливе економічне і соціальне значення;
- 4) диверсифікація ринків енергоносіїв та інших стратегічно важливих сировинних та матеріальних ресурсів;
- 5) створення і вдосконалення правових, економічних, організаційних та технічних умов для підвищення конкурентоспроможності українських товарів;
- 6) нарощування обсягів зовнішньоторговельного обороту зі збільшенням його експортної частини та одночасним зменшенням невиробничого імпорту;
- 7) посилення державного регулювання зовнішньоторговельного балансу з метою зменшення від'ємного сальдо, насамперед, з країнами СНД;
- 8) нарощування експорту товарів високого ступеня переробки і технологій у тих секторах, де Україна зберегла передові технологічні позиції;
- 9) запровадження в практику сучасних форм економічної взаємодії з іноземними державами для взаємовигідного використання обопільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, на основі викладеного вище, можна стверджувати, що в умовах світової фінансової кризи та падіння обсягів виробництва значного поширення набуло дослідження світових потоків товарів та послуг між країнами різних регіонів. Нами було досліджено основні тенденції зовнішньої торгівлі, проаналізовано динаміку експортних та імпорتنих операцій України за 2007-2008 роки. Визначено пріоритетні галузі промисловості України, які потребують першочергового вливання капіталу, та наведено основні напрямки стратегічної політики України у сфері зовнішньоторговельних відносин.

Література

1. Гольцберг М.А. Международная торговля: финансовые операции, страхование и другие услуги / Гольцберг М.А., Воронова А.В, и др. – М. : Бинум, 1994. – 376 с.
2. Козик В.В. Світове господарство та міжнародні економічні відносини / Козик В.В., Панкова Л.А. – Львів, 1995.
3. Білорус О.Г. Глобальні трансформації торгівлі : [монографія] / Білорус О.Г., Власов В.І. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 228 с.
4. Зовнішня торгівля України за 2007-2008 роки [Електронний ресурс] / Держ. ком. статистики України ; [відпов. ред. О. Г. Осауленко]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 16.05.2009).

5. Зона вільної торгівлі Україна-ЄС: економічне зростання для відновлення Європи [Електронний ресурс]: виступ Генерального директора Федерації роботодавців України Володимира Грищенка на III Форумі Європа-Україна. – Режим доступу : <http://www.fru.net.ua/position/898-vistup-generalnogo-direktora-federaciyi.html> (дата звернення: 26.02.2009).

6. Несподівані гроші [Електронний ресурс] / Рябкова Д. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2009/04/26/158791> (дата звернення: 26.04.2009).

Надійшла 15.05.2009

УДК 338.45 (477)

Л. С. ПАНЬКОВСЬКА
Хмельницький національний університет

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ДИНАМІКА ЗМІН ОБСЯГІВ ЕКСПОРТУ-ІМПОРТУ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ У ПЕРІОД КРИЗИ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз тенденцій зміни обсягів експортно-імпоротної діяльності держави за період кризової ситуації в економіці, наведено порівняння статистичних даних та зроблено висновки на основі статистичного аналізу.

The article contains analysis of tendencies of change of the volumes of export and import processes of the state during the period of the economic crisis, depicts the comparison of the statistical data and includes the conclusions made on basis of statistical analysis.

Ключові слова: експортно-імпортна діяльність держави, статистичний аналіз.

Актуальність теми. Станом на сьогодні, доцільною постає потреба у систематичному та об'єктивному дослідженні тих тенденцій, які проявляються у процесі розвитку кризових явищ задля належної їх оцінки та виявлення можливостей покращення ситуації. Тому проблема дослідження інтенсивності ведення основних операцій зовнішньоекономічної діяльності, а також огляд ситуації у розрізі вивчення стану основних галузей промисловості України, постає актуальною, оскільки необхідним є спрямування максимуму зусиль на подолання економічної кризи.

Постановка завдання. Завданням статті є розкрити поточний стан та динаміку ведення експортно-імпортних операцій, проаналізувати витoki теперішніх проблем, дослідивши процеси, що мали місце в економіці протягом минулих років, а також зробити висновки та прогнози щодо наступних змін.

При розгляді питання розвитку та глибини економічної кризи доцільно, перш за все, відзначити, що найвагомими чинниками, які спричиняють кризові явища, є такі: стрімка девальвація національної валюти, суттєве зниження або втрата валютних резервів, призупинення або спад економічного розвитку, висока інфляція, падіння фондових ринків, здешевлення багатьох активів з можливим перерозподілом власності, скорочення припливу прямих інвестицій і капіталів загалом, можливе покращання торговельного сальдо як наслідок здешевлення робочої сили.

На сьогодні Україна зіткнулася з більшістю із цих чинників, оскільки глобальна світова рецесія спричинила негативний вплив на всю систему розвитку господарства держави. Наша країна вже має власний досвід "приборкання" кризових явищ, зокрема одним із прикладів може слугувати ситуація періоду 1997-98 рр., коли мала місце валютна криза у країнах Південно-Східної Азії 1997 р., що була посилена кризою в Росії 1998 р. і вплинула й на українську економіку. Іншим прикладом є політичні ускладнення періоду президентських виборів 2004 р. [1].

Криза, яку переживає українська економіка сьогодні, почалася із зовнішнього сектору. Саме з обвалу світових сировинних ринків наприкінці літа 2008 року почалися проблеми – від девальвації гривні до скорочення обсягів промислового виробництва. Однак Україна залишається державою з імпортозалежною економікою, тобто загалом залежить від зовнішньої торгівлі – і від експорту, і від імпорту. Велике занепокоєння викликають і темпи зростання інфляції. Так, при закладених показниках інфляції в Законі України "Про державний бюджет України на 2008 рік", на рівні 9,8% за 2 місяці темпи інфляції вже становлять 5,7%, а до кінця року, відповідно до пронозів Світового банку, становитимуть 13,8% [2]. Тому оцінка тих тенденцій, що відбувалися в українській зовнішній торгівлі упродовж кризового IV кварталу 2008 року, має вкрай важливе значення для розуміння впливу кризи на різні сектори економіки.

Якщо дивитися на загальні цифри зовнішньої торгівлі IV кварталу 2008 року, то потужність кризи ще не відчувається. Експорт товарів скоротився лише на 1,1% порівняно з відповідним кварталом попереднього року, імпорту – на 3,5% [1].

Упродовж кризового кварталу суттєвих змін зазнала структура зовнішньої торгівлі за географічними напрямками (рис. 1, 2). Найдраматичніші події відбулися серед наших великих споживачів металургійної продукції. Експорт до Туреччини скоротився на 36%, до Китаю – на 41%, Російської Федерації – на 15%. Якщо Китай багато років вже не є ключовим ринком для нас, то зміни на російському